

Hind mk. 25.

UUDISMAA

NOORPÕLVE AJAKIRI

Jānis Rainis,
tuntud läti kirjanik, praegu haridusminister.

TARTUS.

VEEBRUAR MCMXXVII.

№ 4.

Sisu.

„Uudismaa“ toimetus * * *	lhk.	49
J. Barbarus. Yks hommik	„	50
Nigol Andresen. Kunsti kriisist ehk kriisi kunstist	„	50
A. Lenotammi. Noorsooliikumise varemeil	„	52
A. Audova. Kuidas syvendada sõjavastast liikumist?	„	56
Valter Kaaver. Henri Barbusse: „Les bourreaux“	„	58
Mass-inimene. Soome orientatsioon	„	62
Noorpõlve eneseavaldusi	„	62
Luukamber	„	63
Toimetuse poolt	„	64
Meie illustratsioonid	„	64

Jānis Rainis

on läti suurimaid kirjanikke, õige nimega Pliekšans. Syndis 11. sept. 1865. a. Lõpetas Peterburi ylikooli õigusteaduskunna, toimis ajakirjanikuna, oli vanglas ja väljasaadetuna Venemaal oma sotsialistliku tegevuse pärast, pärast 1905. aasta revolutsiooni elas Šveitsis mõned aastad, hiljem jälle kodumaal.

Rainis on viljakas kirjanik, avaldand hulga luuletusi ja näidendeid, ning on tõusnud isegi maailmakirjanduse kõrguselle, on tõlkind läti

keelde rea klassilisi suurteoseid (Goethe „Faust“ Shakespeare'i „Kuningas Lear“, „Antonius ja Kleopatra“ j. m.). Hiljuti ametisse astund Läti sotsialistlikus valitsuses Rainis on haridusministriks, kus kavatseb ja osalt on teostandki kaugeleulatavaid reforme hariduse ja kultuuri demokratiseerimise suunas (eksamite ärajätmine koollest, uue kunsti toetamine, ja levitamine haridus väljaspool kooli j. m.).

Uudismaa

Noorpõlve ajakiri.

Ilmub 4 korda aastas.

№ 4.

1927.

№ 4.

* * *

„Uudismaa“ on oma ylesande täitnud. Endise radikaalselt suunat koolinoorsoo ajakirja traditsioonide murdumine on hoit. Käesolev „Uudismaa“ number on viimane sel kujul. Kultuuritahtelise Noorpõlve Koondis on otsustanud hakata andma välja uut suuremat ajakirja, mille iseloom oleks pisut teine, kui praegusel.

„Uudismaa“ kasvas välja endisest Koolinoorsoo Keskliidu samanimelisest häälekandjast, samaks on ka jäänd tema kandev toetajaskund. Kuid piirid on avardund. Ajakiri polnd enam määrat yksi koolinoorsoole, vaid kogu noorpõlvele.

Kuid milliselle? Mida mõista noorpõlvena? Kas inimesi teat aastais?

Meie mõeldav noorus on enam vaimne nähtus. Noor on see, kes ei ole veel tardund kord omandet veendumusisse, kes otsiskleb uut ilmavaatelist lahendust.

Nooruslik ilmavaate otsimine on revolutsiooniline, sest ta ei lepi olemasolevaga. Kuid see ei või olla sihitu tammumine udus, vaid lyhima ja parima tee otsimine ettevõet suuna poole.

Teame, et praeguse ilmakorra pääpuudused on lahendatavad klassidevaba sotsialistliku ilmakorra teostumisega. Kuid samuti teame, et ka sotsialistlik ilmakord ei teki enesest. Ta kristalliseerub kes teab kui kestvas sotsiaalses võitluses, ja vähemasti selleks peab olema valmistet tõeline intelligents. Meie nyydisaegsed, kapitalistlikus korras teostetavad kultuurilised pyyded peavad arenema sotsialismi suunas.

Ent kuhu oleme jõudnud tänapäevaks? Elame yle reaktsiooni võidukäiku. Meie ei otsi reaktsiooni mitte yksi Balkani mailt, Hispaaniast, Itaaliast, Leedust, vaid Eestiski on tugev just reaktsiooni kultuurinähtusis.

Ärgem kõnelgem enam sest, et koolinoorsoos ei lubata levitada mingit vabamat mõtet, et yks osa hiljuti möödund rahvusliku kasvatus kongressi liikmeid eesotsas Jaan Tõnissoniga nõudis keeldu sotsialistlikule selgitustööle ja materialistliku ajaloovaate levitamisele koolis, ei kõnelnud aga midagi parempoolse kihutustöö vastu. On hakat pidama eriti kahjulikuks iga vabamat mõtet, ning yhes informatsioonis ajalehile härra haridusminister J. Lattik

soovitas nyydisaja õppureile enam vallatust, nagu seda on käsitet tema „Koolipoistes“, et oleks vähem aega tegutseda tu m e d a t e ilmavaateliste kysimustega. Ametlikule poliitikalle tõmbavad kooris kaasa kõik need, kes on immutet karjäärivaimust, ja sellased inimesed määravadki Eesti yhistkundliku arenemise.

Päädõstev sallimatus ei ole pöörat praegusel pilgul mitte poliitiliste ryhmituste vastu — sest pahempoolsed poliitilissd ryhmitused on jäänd äärmiselt jõuetuiks — vaid radikaalse kultuuriliikumise vastu. Mis aga oleks kergem abinõu mahalöömiseks, kui pime ettekääne: neist saavad uue esimese detsembri tegelased! . . .

Eesti võõrsõnadest „detsembrit“ tarvitetakse kyll kõige sagedamini.

*

Kas alistuda mäest veerevalle reaktsioonile ja jenovevastuda igal protestandil? Kas jääda igal yksikul omaette?

On hädatarvilik, et just nii kogu radikaalne intelligents peab koon-dama omad read. Mitte yksi aastailt noored, vaid eestkätt vaimline noorus vaimulageduse vastu käsikäes kõigi maade radikaalse intelligentsiga.

„Uudismaa“ toimetus.

J. BARBARUS.

Yks hommik.

Vara-varajane hommik,
syda lommiline-lommik:
ragr-rag, ragr-rag — pyssid pauguvad,
viimaks koerad nü koidikul hauguvad?
Ragr-rag, ragr-rag. Ei! silm mis näeb:
taas inimene inimest pyssi ette säeb.
Ymberringi udu-myrg
röske tõuseb rabast, soost,
kätstaks minna elul koost:
jookseb miski vahuline,
maa on janund-pahuline, . . .
ymberringi udu-myrg.
Lasub kõrgel needmine:
vaatab päike verist lõikust,

tunneb roima vastu võikust,
mure — kuum tal — seesmine:
sest kui jumala näo järel lood,
inimene — pyssiraua ette tood,
siis lasete jumala pihta, meeletud!
egas' laibadki pole keeletud:
kord ka Jeestust Naatsaretist
tapeti kui mõnda jätist.

*

Ah, kui need päevad juba kiiremini
lääks,
syda saaks valuline kylmeda jääks!

1924. Detsember.

NIGOL ANDRESEN.

Kunsti kriisist ehk kriisi kunstist.

I.

Näeme iga päevaga surutavat kunsti ikka kaugemalle nurka. Kui tänapäeva arenevast elust kaotada luuletuskogud, teater, symfooniaorkester — tundub nagu midagi ei oleks kadund. Igata-

hes — kunsti keeluseadus oleks teos-tetav kergemini kui alkoholi keeluseadus, sest kunst on tarbeks ysna vähe-seile, alkohol aga paljudelle.

Et nyydisaja kunstis on märgata kriisi, veel enam, et ta on surnud ega

moodusta mingit osa elust, sellest on kõneldud palju. Ei taha leida uut Ameerikat väites seda uuesti. Tuleb siiski kysida: miks?

Kogu elu on muutunud:

Muutumata on jäänd aga kunst — selleks, mis ta oli ennekapitalistlikus ajajärgus, nimelt: läheme teatrisse nautuma kannatuste ja rõõmude ilusid, olgugi, et ise elame neid; peame oma kohuseks nautida pilte, kujutagu need punast lehma või „Estoonia“ teatrimaja, olgugi et võime vaadelda neid objekte või saada neist parem kujutus fotograafia abil;

loeme luuletusi ning unistame armastusest ja õhtutaeva ilust (ilma et ise läheksime jalutama rannale veerengu aegu!);

loeme romaanist, kuidas (Eesti oludes) asuniku lehmad lambad sigivad suure kiirusega ja majad ning vabrikud otse kasvavad maast;

käime kuulamas Smirnoffi, Hubermanni, Helmi Einerit ja R. Kulli „Kriuša lahingut“ ning ütleme, et see alles on kunst — sel juhusel kui oleme võhikud, kuid tahame olla harit inimesi; sest harit inimese kohus on toetada kunsti oma osavõtuga.

Olles aga asjatundlikud,

juurdleme, kas lavastuses on sisemine kokkukõla, kas näitlejad väljendavad kyllalt suuri häälelisi ja plastilisi võimeid;

uurime, mil määral teat maalikompositsioon on pärit kelleltki renessansi meistritl;

uurime riimide leidlikkust, rytmivahelduvust ja stroofiehitust ning teeme kindlaks Puškini, Walt Whitmani või neegriluule mõju luuletajasse;

pahandame romaani puhul, et see on alat epopeena ja lõpetet skitsina — ja sellega piirdubki meie osa. Kunst on jäänd spetsialistide ja poolspetsialistide harrastuseks.

II.

Meie aeg — see pole ainult poisipää, sport, auto ja raadio. See on tehnika arenemine ning selletõttu ka kapitalismi kulminatsioon. Kui Eestis kapitalistlik tehnika ei ole teind veel niisuri samme kui mujal, siis see on ajakysi-

mus. Kuid need ajad näitavad end siingi. Tähtsam sellest aga on uute yhiskundlike kude kihtide asetumine kultuurikandjaks.

Iga majanduslik ja poliitiline süsteem peab looma oma iseloomule vastava kunsti, kui see tahab olla eluline. Sellele vastavalt kapitalistlik ajajärk peab looma oma kunsti, kui ta ei taha kunsti surma. Asja teeb aga keeruliseks üks asjaolu: kapitalistlikus ajajärgus pole ainult kodanlus kunsti tarvitajaks, vaid selleks saab ikka enam ja enam tõusev ja arenev proletariaat. Ja olgugi et kogu ajajärgu psyyhhika on valdav nii kodanluses kui proletariaadis, need kaks klassi eralduvad teineteisest seevõrra, et ka nende vaimline kultuur, eriti kunst, peaks olema kummalgi oma. Mitte enam täiesti põhjusetult kõneldakse juba töölikkirjandusest, töölisteatrist — ses vahetegemises asetubki üks tähtsamaid meieaegse yhiskunna omadusi.

Kapitalistlikule aegjärgule omane terav klassivõitlus väljendub paratamatult kunstiski.

Meieaegse yhiskunna jagunemine klassidesse tuleb võtta aluseks kunsti loomisel kui ka levitamisel.

Peatudes eriti viimaste aastate kunstivooludel, näeme kõigist neist tahet lahendada seda kriisi, enamasti yldise inimese leidmise teel. Kuid nad on äpardund paratamatult, kuna kapitalism ei tunne inimest.

Meie aeg — see on klassivõitluse ajajärk — ja sellasena on kutsund esile kahe kultuuri resp. kahe kunsti tekkimise.

III.

Ei saa muidugi mõista klassivõitluse ajajärgu kunsti kui klassivõitluse kujutamist ja yhe või teise võitleva suuna pooldamist, järelikult tendents kunsti tavalises mõttes. Olgu lubatav ju tendentsilinegi kunst kui tunnustetav elulise väärtusega asi, kuid see ise ei lahenda veel asja.

Säädkem kohe kysimus: luua tänase või homse päeva kunsti. Homse, sotsialistliku korra kunst on jälle ylalpool klasse: siis on kadund kõigepäält klas-

sid ise. Ei ole veel tänapäeva kunsti-kriisi lahendamine, kui loome kunsti aegadelle, mis vahest kyll saabuvad pea.

Kui meie aegade kunst kannatab kriisi, siis sellest kriisist vaba kunst peab olema kriisi kunst: nimelt kapitalismi kriisi kunst, kuna paratamatult praegune majanduslik kord läheneb lõpule ja väljendab kriisi tunnuseid. Selgub, et halvasti teeks see, kes hakkaks looma kunsti eriliselt allakäivale kodanlusele selleasemel et produtseerida seda edasiarenevale töörahvale. Millise vormi peab omandama see kunst, seda ma ei käsitle praegu, kyllalt sellest, kui ütlen, et see kunst peab rajanema töötava rahva psühhikal.

Töötava rahva psühhika aga paratamatult eraldub kodanluse omast. Kui kysiksime näiteks, kummad vastavad enam tööliklassile, erootilised või töö röömud ja mured, siis vastus saab olla muidugi ainult viimaste kasuks, ehkki ei maksa eitada ka erootiliste elamuste tähtsust kõigi klasside elus. Kuid töö moodustab ometi töörahva elus kandvaima osa. Kas sellest ei järgne ka, et töörahva kunst peab olema tugevama, julgema, optimistlikuma ja distsiplinee-

ruma vaimuga kui kodanluse oma? Kas individitunne ei ole tähtsam kodanlusel, töörahval aga kollektiivi tunne?

See klassivõitluseagne töörahvakunst ei tarvitse olla kuidagi agiteeriv-tendentsiline — ja ometi tõmmata kaasa laiad töörahvahulgad oma õige rajanemisega klassi psühhikalle. Et see päästaks pisutki kriisist kriisiaegade kunsti, on loomulik: ta suurendaks kunsti tarvitajate hulka. Loomulikult sellega „peab käima yhes ka kunsti populariseerimine suurimal määral. Kes ettenägelikest kunstnikest aga hakkaks produtseerima tahtlikult kodanluse psühhika kohaselt? Kui seda tehakse, siis harjumuse kohaselt, isegi siis, kui teostes oponeeritakse kodanlusele.

Rahvaklasside kunst kohandetult kapitalismi lõppjärgu ajapsühhikalle — see on ainuke võimalus praeguses yhiskunnas. Tuleviku klassidevaba yhiskund loob ise endalle uue ja täiuslikuma kunsti — selleks on eeldusi, olgugi, et vahest mitte kunsti praeguses mõttes.

Võib olla siiski optimistlik, käsitelles sellast pessimistlikku ainet nagu on tänapäeva kunst.

A. LENOTAMMI.

Noorsooliikumise varemeil.¹⁾

Eesti laiemaulatuslik legaalne kooli-noorsooliikumine võib varssi pyhitseda enda kaheksaastase kestvuse juubelit. Sellest kaheksast aastast on yhtlasi olnud küllalt, et jõuda lõpuliku kriisipunktini, õieti võime selle rajasamba nihutada veelgi aasta võrra tagasi, sest juba äsjalõppend aasta alul hakati tahuma hauakivi noorsooliikumise värskele kalmule. Kuid väljavaated tulevikku olid siis veel võrdlemisi udused, mispärast aasta 1926 on teat määral muhenemis- ja selgennemisaastaks.

1) Kuna arusaamine noorsooliik. praegusest seisukorrast, eriti KNK. suhtest sellesse, paljudel alles ebamäärane, teeme veel kord katsed seda selgitada, kuigi loodetavasti viimast korda, sest vaevalt on meil põhjust edaspidi selle vastu erilist huvi tunda.

Toimetus.

Kui me selle noorsooliikumisperioodi algpunktiks võtame Tartu esimese koolinoorsoo kongressi (veebruari 1919), kus otsusteti „Uudismaa“ väljaandmine ja üleriikliku kongressi kokkukutsumine, siis võime ta lõpppunktiks pidada Eesti Koolin. Keskliidu asemikekogu koosolekut (detsembris 1925), kus eitavalt otsusteti Keskliidu reorganiseerimine Rakvere kongressi juhtnõõride järele. Muhennemisaasta jooksul on selgund niipalju, et kuigi to endine ehitus seisab lõplikult varemeis, neist viimastest siiski kasvamas on kaks täiesti uut ja üksteisest lahus taime. Kumbki neist on teat osasaamises endisest, kuid täiesti orgaaniliseks endise jatkuks ei saa pidada kummagit.

Enne aga, kui vaadelda neid uusi võrseid, lubatagu paluda lugeja põgusalle jalutuskäigule minevikku, nagu see on hääks kombeks iga juubeli puhul.

Eesti siiaamaalne koolinoorsooliikumine on täiesti oma maa ja oma aja laps (nii siis mitte sugugi vähem „rahvuslikul alusel“, kui mõni patenteerit rahvuslaste ettevõte!). Tal oli kaks juurt: noorte „tormi- ja tungiaastate“ tegevusiha yhes kõigi selle kaasnähtustega ja Eesti esimeste iseseisvusaastate optimism ning võidujoovastus. Esimene, to iga noorsooliikumise vältimatu eeldus, andis talle lipukirjaks — „noorsoo autonoomia“; teine — „ilmavaateline relativism“. Kumbki neist oli tal juba hällis kaasas, kuigi ta ise neist sai teadlikuks alles elu lõpul (kumbki neist lipukirjust kristallsema sõnastuse sai alles kuuendal kongressil Rakveres 1924 a. lõpul).

Ehkki ilma noorte tegevus- ja iseseisvumistungita pole yldse mõeldav ükski noorsooliikumine, ei ole temast yksi veel tavalisti kyllalt liikumise põhjustamiseks. Peab olema selleks muuski suhtes soodne konjunktuur, nagu mitmesugused yhiskundlik-kultuurilised tõusu- ja murranguelevuse aastad. Eesti esialgne iseseisvusvaimustus oli seda nähtavasti, sest noorsooliikumise hoo ja pinevuse yle neil aastail ei saa nuriseda. Paariaastase otslemise järele loodi täiesti omapärane organisatsiooni vorm (ma ei tea olevat yheski teises riigis meie koolin. liidu taolist orgityypi), mille võrguga kattus kogu maa. 1922 a. tegutses pea igas linnas (Tallinnas, Tartus, Pärnus, Viljandis, Võrus, Paides ja Rakveres) oma koolin. liit, mille igayhe liigete arv ulatas sadadesse. Enamasti igal liidul oli oma raamatukogu, spordivahendite tagavara j. m. inventaari. Kuigi see töö oli liig laialipaisat ja seetõttu paratamatult pinnapäälne, ei saa siiski mitte salata selle võrdlemisi tugevat mõju tookordse koolinoorsoo kujunemisse.

Kuna me esialgses iseseisvusvaimustuses oli väga tugevaid mõjutusi 1917 a. märtsirevolutsioonist, siis andusid need edasi ka tooaegsesse noorsooliikumisse

(seda enam, et selle vanemad tegelased ise olid 1917 a. murrangud kaasa eland). Siin kajastus see enne kõike tundelikususes kõigi kõrgelennuliste aadete suhtes, sotsiaalse õigluse teostamistahtes ja poliitilise eetika nõuete kõrgeleasutamise pyydes.

Kui tundelik oli tookordne noorsugu aatelainetuste suhtes, seda märkab alles nyid, tagant järele, eriti kui võrdluseks võtta tänapäevsed noored raugad, kes kõige sarnase „ideetsemise“ kohta yleolevalt õlgu kehitavad või halvemal korral sellele varjamatu halvaks panuga suhtuvad, enda seisukoha põhjenduseks pomisedes ajalehist meeldejäänd lөөklauseid „kainenemisest“, „reaalselt mõtlemisest“, „juurtega maamullas olemisest“ jms., ise elades kas spordile, õllekannule või täielikule tyhjusele. Seejuures ei kujunend to vaimustus peaaegu kunagi fanatismiks, ainult oma aate nägemiseks ja kõige muu halvaks panuks, vaid pyyti mõista ja austada igat ausat ja tõesti teoleviivat ilma vaadet. Sallivus oli nii suur, et isegi ilmavaatelised äärmused võisid töötada väga hästi koos.

Et sotsiaalse õigluse teostamistahe neil aastail oli palju tugevam, kui praegu, on ilmne. Seepärast pole ime, et kogu see ajajärk paljudelle kangastub ypris väga „punasena“, kuigi objektiivne vaatleja tõdema peab, et see isegi siis oli veel liiga nõrk selleks, et viia mingisugustele konkreetsetele sammudelle sel alal. Et rahvusliku iseteadvuse rõhutamine jäi enam tahaplaanile, oli sama loomulik, sest rahvusriigi saavutamisega olid sellele niikuinii loodud soodsad kujunemisvõimalused. Päälegi oldi veendund, et suuremad saavutused rahvuskultuurilisel alal eeldavad kõigi rahvaliigete võrdset osa saamist neist. Sellest hoolimata ei keeldutud kunagi positiivsest rahvuskultuurilisest tööst, ilma et seejuures oleks tehtud väga palju suuri sõnu.

Mis puutub poliitilise eetika nõuetesse, siis on need noortele teoreetiliselt harilikult ikka omased, väljendudes põlguses parteintriigide, võimutsemispyyete ja ebaotsekoheste võitlusvõtete vastu. Et selles suhtes poliitiliselt vähe-

arenend mais kunagi ei olda küllalt kõrgel, on harilik, kuid nii rängasti pole selle vastu vist siiski mitte patustet, kui nyud. Ma ei tea vähemalt, et tollajal noored endi ilmavaateliste vastolude lahendamisel oleksid vajand kaitsepoltisei, „kindralkuberneri“, diviisilemate või teiste sarnaste võimumeeste abi, nagu seda paraku on juhtund viimasel ajal. Võideldi muidugi ka sellajal, kuid siiski ausamate abinõudega. Nii näit. tuli pea igal kongressil lyya sõnalahinguid noorproletaarlastega, kuid tunti yldist pahameelt, kui sellesse võitlusse segas end kooli-administratsioon või politse. Oldi veendund, et see võitlus on siiski noorte endi asi ja tuleb võidelda lõpule vaimliste sõjariistadega.

Pääle 1922 ja 1923 a. algab allakäik, pääasjalikult kahel põhjusel. Igal pool oli algand reaktisioon. Kodanlust alalise himu all hoidev kommunistide võitlustaktika aina kiirendas seda. Et ka noorsookongressidel noorproletaarlaste fraktisioon järjekindlalt esines (kuigi alati suurde vähemusse jäädes), sattus kogu noorsooliikumine umbusu ja kahtluse alla, mis põhjust andis kristlastele, haridusministeeriumi juhtimist enda kätte saades, koolinoorsoo liitudelle kammitsaid tagama hakata. Viimaste ohvriks langesidki paari aasta jooksul peaaegu kõik koolin. liidud, pääle Tartu oma. Nende tegevus kas katkesteti otsekohe, või suleti niivõrd kitsastesse raamidesse, et see pikkamööda iseenestest vaibus. Varandus jäi laokili, noorte tegutsemistahe oli halvat ja V. kongressil ei jäänd muud yle, kui konstateerida:

„Kongress tunnistab ministeeriumi poolt väljatöötet põhikirja ses suhtes, et see lubab ainult eriliste sihtidega yhinguid, sundides likvideeruma seniseid koolinoorsoo liite, koolinoorsoole vastuvõtmatuks ning vaba isetegevust halvavaks ning konstateerib, et seniste koolin. liitude juhtidel võimata on oma energiat uute, ministeeriumi põhikirja järele tekkivate yhingute tööle pyhendada“.

Hiljem pyyti „Lembitlaste liidu“ näol päästa, mis veel päästa oli, kuid et

seegi ebaõnnestus, ei jäänd sennistel tegelastel tõesti muud yle, kui V kongr. resol. lõpposa teostamisele asuda. Kriis oli seevõrra sygav, et kõik näis olevat otsas ja ysna yldiselt kõneldi E. Koolin. Keskliidu likvideerumisest¹⁾.

Kuid sellel kriisil oli ka teine, sise-mine põhjus, sest ilma selleta oleks väline surve vaevalt saavutand neid tagajärgi, mis nyud. Reaktisiooni tugevnedes oli vaibund esialgne vaimustus, mis tiivustas nii noori kui vanu häatahtlikule kokkuleppetööle, tasan-dades ilmavaatelist ja isiklikud vastolud. Klassivahede järjest suurenedes teravnesid ka ilmavaatelist vahekorrad, nii et pääle V. kongr. juba kaunis kindlasti kõneldi diferentseerumistarbest ka noorsooliikumises. Seepärast võib oletada, et sennine koolinoorsooliikumine niikuinii korra oleks purunund, ka ilma välissurvega. Nüüd aga, kus see sise-mine lõhenemine polnud jõudnud veel lõpule, kiirendas see vaid välissurve mõju ja tegi selle tagajärjed põhjalikumaks, kui need oleksid olnud vahest muidu.

Nii seisis kummagi teguri koosmõju tõttu noorsooliikumine 1925 a. lõpul täiesti varemeis. Kuid varssi hakkavad siin idanema uued taimed.

1. dets. kõuekärgatused olid äratand mõnegi tukkuja yles ja tekitand teat elevuse, olgugi lyhikeseks ajaks. Kandudes edasi noorsukku ja säääl yhinedes varemmainit loomuliku tegevustungiga, vallandas see uue noorsooliikumise hoo. Omalt ilmelt oli see aga ysna teistsugune, kui ta eel käind perioodil. Ta pidigi seda olema, kuna aeg oli muutund. Seda järku kandev põlv oli kasvand mitte enam revolutsiooni ja vabadussõja heroilises atmosfääris, vaid n. n. „kainenemise“ ja koolin. liitude lõhkumise ajal. Päälegi oli 1. dets. ise ning sellele järgnend elevus midagi ysna muud, kui 1919. a. võidujoovastus. 1. dets. öösel yhelt

1) Et see mingi pahatahtlik väljamõeldus pole, nagu mõnelt poolt hiljem on pyytud näidata, võivad tunnistada E. K. K. sekretariaadi juhid aastal 1925, hrad J. Pill ja A. Reisner, kes „Lembitlaste liidu“ põhikirjale keskliidu nimel alla kirjutades selles nägid ainukest pääseteed.

poolt tungiti magavate ja kaitseta kodanikkude kallale, teiselt poolt vastati sellele kaitsepolitsei agentide, provokaatorite, äraandjate ja rahuaegsete sõjakohtute triumfiga. Vabadussõjas võideldi mees mehe vastu pääasjalikult hiinlaste, tatarlaste ja venelastega, 1. dets. ja selle järel aga teisitõtleivate suguvendadega! On loomulik, et sellega kaasas käind vaimline elevus oli palju nõrgapingelisem, madalameelsem ja omas isegi mõningaid otse näruseid jooni. Kuidas võime siis sarnases õhk-kunnas kasvand ja sarnase „vaimustusega“ toidetavalt noorsoolt nõuda idealismi, ilmavaatelist sallivust ja poliitilise eetika nõuete austust, kui täiskasvanute maailmas on troonile tõstet pigemini nende vastandid.

Kõige sellega arvestades ei peaks meid mitte yllatama, et uus järk me noorsoolikumises algab kurikuulsa kohtumõistmiskoosolekuga hr. L. Sapotski ja pr. M. Oleski yle. Kaks yldtunt ausameelset seltskunnategelast, keda noorte endi kutsel nende juurde tõi otsekohene huvi ja tahe kaasa aidata noortele nende otsinguis, olid asetet paarisajapäälise käratseva ja distsiplineerimatu noortekogu ette syypinki ainult seepärast, et nad olid julgend yhel koosolekul avaldada teistsuguseid mõtteid, kui nende eel kõnelend minister! Ja sellega kaasas rida mitte vähem iseloomulikke kõrvalnähtusi! Selle koosoleku vaim näib kogu liikumist iseloomustavast ikka edasi, nagu muu seas tõendas viimane kongress.

Nagu pääle 1. dets. yhiskundlikus elus esile kerkis rida „uusi inimesi“, nii leidis ka to noorsoolikumine endale vastsed juhid. Ta „ideoloogideks“ said mitte ainult Anton Jyrgenstein ja Jaan Lattik, vaid ka rida endisel perioodil kõrvale jäänd ja -jäet tegelasi (kes V kongr. otsusega muidugi ei arvesta), kes praegu seistes teat kodanlise erakunna palgalises teenistuses tulid noorte juurde mitte enam ilma tagamõteteta. Yle kõige aga lehvib tunt Juhan Pahlpärge otse „klassiline“ „lustliku tuudenti“ vaim.

Ainukeseks sillaks selle ja endise liikumise vahel näib olevat Eesti

Koolin. Keskl. nimetus. Mis suunas ta areneb edasi, on praegu veel raske ennustada. Enne viimast kongressi näis, nagu oleks temast kujunemas tugev parempoolne noorsoolikumine, kuid kongressil selgus nii minule kui ka reale teistele, et tast sedagi ei saa, kuna ta juba algusest pääle sisaldab endas selleks liig suuri vastolude ja jõuetuse symptoome. Ses suhtes oli see kongress mulle suureks pettumuseks, sest tunneksin enam rõõmu igast jõulisest liikumisest, olgu selle suun miline tahes, kui verevaesest ja mannetust näaklemisest ja „suisemisest“ ärakulund ajalehelööklauseste ymber. Igatahes ei pystitet ega väljendet sel kongressil ainustki uut algupärast mõtet. Isegi rahvuskysimusest, mis pidi olema tolle kongressi hüilgenumbriks, on endistel kongressidel kõneldud palju julgemini, jõulisemalt ja kaugemalennägevamalt, kui siin (võrreldagu näit. mag. H. Moora referaati V kongressil E. Roos'i omaga!). Vist ei eksi ma palju, kui seitsmenda kongressi meeolu järele oletan, et see liikumine juba ligemas tulevikus kas degenerereerub mõne erakunna-programmi mittemidagiütlevasse uttu või vaibub sisemistesse vastoludesse.

Teiseks endise noorsoolikumise „järeltulijaks“ võime pidada Kult. Noorp. Koondist, mille moodustavad endised noorsoolilik. tegelased endi vanemate mõtteosalistega. Ka sellel ei ole endise liikumisega palju yhist. Kuigi siin endise liikumise vaimust enam säilund, kui eelmise juures, kujutab ta endast siiski ysna teist organisatsioonityypi. Siinamaale oli tähtsamaks sidemeks „Uudismaa“, kuid nyyd, kus seegi otsustet rajada ysna uuele aluselle, katkeb seegi side. Ja mitte kahjuks. Koondislaste enamus on juba väljas sellest east, kus „tehakse“ noorsoolikumist. Neid ootavad teised ylesanded ja kohustused. Osa neist seisab juba keset elu ja teine osa on sinna astumas. Sarnases seisukorras oleks otse mõttetud ikka veel kulutada aega tyhipaljaks nägelemiseks. Kui keskliitlastele nü väga meeldib Koondise tegevust „hääks kiita“ või mitte, siis võivad nad seda ju igal

endi kongressil teha, kui nad aga pelgavad, et Koondis noorsoolikumise juhtimist nende käest endale kisub, siis võime selle üle ainult muiata, sest vist on küll igal KNK. liikmel produktiivsemaid ylesandeid.¹⁾ Kui neil on jõudu luua ning levitada paremat ja kõrgemat kultuuri, siis mõjutavad nad päälekasvatav noorsugu niikuinii

enam, kui kõhnad miitingukangelased, kelle kogu aeg kulub vaid koosolekutepidamiseks; ei ole neil aga seda, siis pole neil ka õigust ei nii ega teisiti pretendeerida noorsoo usalduse ja poolehoidu pääle.

Kas ja kuipalju neil seda on, jätkem tuleviku otsustada!

A. AUDOVA.

Kuidas syvendada sõjavastast liikumist?

Euroopas on tekkinud elavam rahuliikumine. Eriti pyyavad töötada ses suunas rahvasteliit ja Kõik-Euroopa liikumine. Ent kahtlemata ikka veel liiga nõrk on yldine Rahuliikumine, sest järjest kirjutetakse ajalehis relvastumisist ja sõjavõimalusist. Kord vilksatavad teated Argentiina sõjalaevastiku suurendamisest, kord teated Itaalia, Leedu, Läti ja teiste relvastumisist, kord teated Leedu kartusest Poola kallaletungi võimaluse suhtes ja ikka

ses mõttes edasi. Ajalehed kirjutavad relvastumisist ja sõjavõimalusist nii kylma rahuga, nagu oleks sõda iseenesest mõistetav ja paratamatu nähtus. Võib kõigest sellest vabalt kirjutada, sest kohane pind on veel olemas.

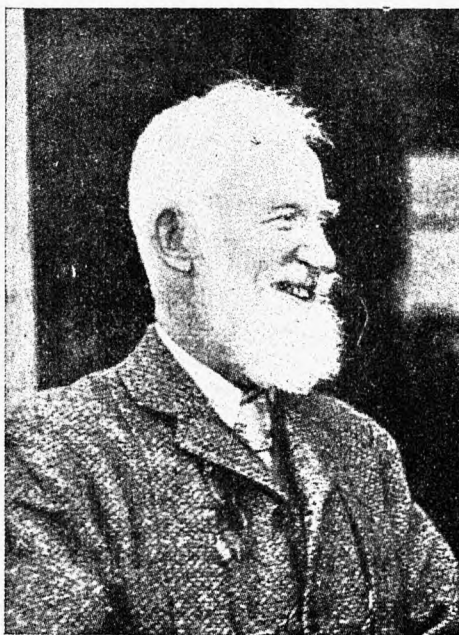
Alaline relvastumine, relvastuskysimuste eietamine, rahvaste yksteise vastu ässitamine — see käib risti vastu rahuliikumisele. Rahuvastane liikumine on paljudelle väga kasulik. Sõja ajal rikastuvad paljud ettevõtjad; vägede juhtivad tegelased leiavad relvastumises ja sõdade olemasolus enese elatamisvõimaluse. Nii on hulk jõukaid (yhes oma varandusega) olemasoleva võitluskorra poolt. Neid toetavad paljud, kes pimestet eksiarvamisist.

Sõjapooldajad on isegi loond teooriaid, mis ylistavad sõda kui tegurit,

1) VII. kongressil näit. koondislased olid juba ette leppind kokku sõna võtta ainult siis, kui neile otsekohe tungitakse kallale. Kuid isegi sellest paarist ysnä väheolulisest enesekaitseks sõnavõtmisest tegi keskliitlaste ja nende isalikkude hooldajate kabuhirm „Post.“ toimetuses mingi „ägeda kihutustöö“, „noorsoo eksiteele juhtimise“ ja jumal teab mis! Nähtavasti on hirmul mõnikord ikka väga suured silmad.

mis viivat kogu kultuuri edasi. Sõda viivat tublid võidule ja kõrvaldavat elu jõuetuid jne. Siin ei ole koht vaielda nende väärvaadete vastu. Kindel on igatahes, et kõik need väited on väga puudulikult põhjendatud. Teadlikul elukorraldusel võib rahulikult teel kõiki neid hyvesid saavutada, mida andvat võitlus sõja näol.

Rahuliikumine peab, kui ta ei taha jääda surnult sündind liikumiseks, tungima laiusse rahvakihesse ja seda igas riigis. Rohkesti uhkustatakse demokratisemiga, ent kas kysitakse rahvalt, kuidas tema mõtleb rehvastumiste, sõja ja väeteenistuse asjus? Rahvale sunnitakse arvamised pääle, suggereeritakse seisukohad ja ei kysita tema soovist! Ent demokraatliku korra juures peaks ju ometi rahvas tervikuna otsustama, kas ta soovib sõdida ja kanda relvastuskulusid või mitte. Kunni võib vähemus lahendada sääraseid ylitähtsaid kysimusi kogu „rahva nimel“, senni leidub ikka sydametuid ahnitsejaid või õnnekytte, kes tõukavad passiivsed massid oma huvide teenistusse, pystitades rahva petmiseks mõnesugused ebajumalad. Hakkavad kodanikud enese õigusi austama ja kõikumatult õigluse ning häduse eest seisma, hakkavad kodanikud kaasa hääletama sõjalगतamise, relvastumise jne. kysimusi, siis ei saa sõjad lahti puhkeda väheste soovil. Reaalne vastuseis sõjale laius rahvakihes — see on kindlaim alus rahuliikumisele. Tuleb agaralt võidelda sõjalistamiste vastu, sel-

George Bernard Shaw,

maailmakuulsusega inglise kirjanik, Eestiski hästi tunt oma draamadega. Sai 1926. aastal Nobeli auhinna kirjanduse eest, kuid annetas selle tervena skandinaavia kirjanduse tõlkimiseks ja populariseerimiseks Inglismaal.

gitades objektiivseil andmeil sõja kultuurivastalisust, rahva pärilikku väärtust halvendavat toimet (tõuhalvendust) jne. näidates, et on olemas kultuurilised vahendid yldsuse hyvangu eest hoolitsemisel. Ollakse kyllaldaselt teadlikud sõja igakylgseist kahjudest ja austetakse oma kodanikuõigusi, alles siis sigib reaalne vastuseis praegusaja „kultuuri“ metsikusile.

Nooril on rahu suunas palju teha. Ylisuured raskused on veel võita! Kõigepäält peab iga rahuliikumise pooldaja kyllaldaselt tundma sõja kahjulikkust. Pole seda, siis võib ju teda väga kergergi vaele või eksiarvamisel põhjenevate väidetega viia eksiteele. Nagu tähendatud, sõjapooldajad laulavad ju kiidulaule sõja kasulikkusest! Nende eksitusi tuleb vähemalt pääjoonis tunda. Nii siis, sõjakysimusega tuleb sygavamalt tutvuda. Alles sel teel võib eksivaateid purustada, mida veel väga palju igalpool olemas. Kyllaldated teadmised on tagajärjerikka selgitustöö eeltingimuseks. Lööksõnalise

pääliskaudsusega ei saa rahu kasuks kuigi palju teha. Ei jätku yksnes sydametunnistuse pihta koputamisest, sest sydametunnistus salatakse kergergi maha, kui on olemas veendumus, et sydametunnistuse vastu toimimine on tarvilik ja paratamatu. Iga kodanik, kes soovib, et enam ei korduks säärane metsikus, nagu see esines ilmasõja näol (mille all nyid ikka veel hoiatakse), ei või leppida yksnes lootusega, et mingisugused välised võimud, liidud või muud teevad võimatuks uute sõjakatastroofide lahtipuhke-

mise. Kõik kodanikud ise oma saatust tyyrima! Senni vältavad sõjad, kunni leidub kyllalt inimesi, kes on valmis tapjana või tapaloomana sõtta minema vähemuse soovi järele. Kultuurilised võitlusviisid — eriti vaba võistlus — peavad asetama metsiku võitlusviisi sõja näol. Oli aeg, millal sõdisid yks-teisega suguharud või linn-riigid. Ent

see on möödud. On juba ammu aeg jätta riikidel see meetod, mis on osutund halvaks suguharudes jne. Aga egas riigivalitsused tee seda, mis on tarvilik yldsuse huvides, kui nad ei ole sunnit seda tegema. On ju lihtne mängida nendega, kes lasevad end muuta mängukannideks, kes ei seisa oma inimese- ja kodanikuõiguste eest.

VALTER KAAVER.

Henri Barbusse: „Les bourreaux“

(Timukad). Paris. 1926.

Mu ees on Henri Barbusse'i uus raamat, mis läind aasta algul ilmus. Yksikud osad sest on ilmud juba varem L'Humanité's, Quotidien'is Gudók'is, Foreign Affairs'is, La Razon'is ja paljudes teistes ajakirjus ja ajalehis. See on töö, mis asetab H. Barbusse'i kogu ilma võitlejate esirinda. Kui H. Barbusse omis kirjan-duslikes tooteis reljeefselt reaktsiooni ja imperialismi jämedust ja jultumust on kirjeldand, siis annab ta siin teadusmehe täpsusega, toetudes statistikalle ja ametlikele dokumentidele õudse pildi valitsevast olukorrast Euroopas, eriti aga selle metsikumast osast — Balkanist. Selle raamatu lehekyljed õhkuvad verest ja viletsusest, mida on pidand yleelama töötav ja inimsõbralised hulgad kõigis Balkani riikides. Kuid mis on syndind Rumeenias või Bulgaarias, võib syndida (on osalt syndindki) ka meil. Reaktsioon on niivõrd rahvusvaheliseks kujunend, et ta juba demokraatliselle aluselle rajat riike järeleaimamisele meelitab. See on praeguse konservatismi romaani, mis lõpeb igalpool ebainimliku mõttetusega, idee ja sihita.

H. Barbusse'i raamatus on kaks suurt päätykki: 1). „Dans l'enfer de L'Europe“ (Euroopa põrgus), kus ta käsitab Balkani riikide poliitilist ja sotsiaalset olukorda ja 2). *Le plus grand procès politique du monde* (Maailma suurim poliitiline protsess), kus on päevavalgele tood ta enese sõnade järele suurem „poliitiline ja juriidiline draama“, mis kogu maailmas rekordiline. Raamatu lõpus on äratrykit yleskutse Bal-

kani rahvastelle ja lisa, mis toob täienda-vat materjali mahalaskmiste ja surveaval-duste kohta Balkani riikides.

Materjali sellele raamatulle on annud reis, mida H. Barbusse Paul Lamy ja Leon Vernochet seltsis ette võttis läbi Balkani riikide, peatudes pikemalt Bessaraabias kus ta sõjakohtu istungil viibis, Tatar-Bunari mässu asja arutamise ajal. Ta on rääkind isiklikult Valge terrori ohvrite sugulastega, uurind ligemalt tööliste-talupoegade seisukorda, kogudes andmeid isikult, kel kordaläind kodanliku despootia eest põgeneda. Pääle selle on ta andmeid muretsend valitsuses olevailt isikult, prantsuse saatkonnalt, Makedoonia partei abiandmise komiteelt ja Makedoonia revolutsioonilise erakunna esitajailt. See, mis ta valgest terrorist kirjutab on rajat faktidelle, ja on kaugel igasuguseist liialdusist. Need pole lihtsad faktid, vaid hirmu sisendavad verepulmad. See on sotsiaalne ja moraalne attentaat, millega on hakkama saand Balkani riigivalitsejad, kuid hullem ja traagilistem on asjaolu, et see Rahvasteliidu sydametunnistusele mingit jälge pole jätnud. Tähelepanuväärt on vaid yks: III Internatsionaali osavõtt Balkani proletariaadi ja rahva kurvast ja lootusetust saatusest, teistele pole see aga synnitand mingit muret. Tõepoolest aga on neil kõigil sydame pääl oma tööliste vabadus ja veri. Nero, Borgia ja Torquemada on leidnud Tsankovis, Volkovis ja Northy's omale auväärt jingreid!..

Enam kui ykski kaebe räägivad meile

takfid, milleni võib minna rahvas surve ja vägivalla all.

Rumeenias loeti 1924—1925 a. 8 miljoni hektari kylvipinda — see on 50% vähem rahuaegsest. Talupojad on asetet kiratsemisele, sest isegi Rahvuslik Pank on omad krediidid sulgend.

Bulgaarias tuleb 49 hektarile üks raudader — milline kristlik ja tark riigi poliitika!.. Kogu riigi eelarvest läheb Bulgaarias 5700 milj. levas'est 2800 milj. levast sõjaväe ja politsei pääle, Kreekas — 8471 milj. drahhmast — 2272 miljoni (Ma ei kahtle, et ka Eestis kord sarnaseks kujuneb!) Kaubandus ja tööstus on võimatus seisukorras. Bulgaarias yksi loetakse 100 tuhat tööta töolist, Jugoslaavias tõuseb see arv 200 tuhandeni. Statistiliste andmete põhjal on Budapestis 70 tuhat kindla eluasemeta, 8992 inimest elavad keldri-ruumides. Bukarestis ja Belgradis õitseb tööstus ainult väljamaa kapitali tõttu. Mis puutub haridusse, siis on andmed enam kui legendaarsed. Rumeenias tõuseb kirjaoskamatute hulk 70%—90%, naiste keskel tuleb mõnes kohas saja inimese pääle 98% kirjaoskamatuid. Veel hullem on lugu ses suhtes väikeriikidega, kes sõja tõttu Bulgaaria või Rumeenia kylge liideti. Valitseva riigi despootia survele on Bukoviinas 160000 last koolist eemale jäänd, sest jõusolev seadus ei luba koolides pääle rumeenia keele emakeeles õpetust anda.

Ärgu keegi arvaku, et see vaid fantaasia vili on — nii kurb kui ka see ei oleks or Balkani riikides valitsemas täielik saeculum obscurum, kus valitseb pimedus ja meelegeit. Teiselt poolt on rahvas poliitiliselt täiesti allasurut seisukorras. Mis puutub vabadusse ja inimõigusse, siis on see muutund täielikuks farsiks, kus valitsejail täielik omavoli oma alamate suhtes. Töörahas ja keskklass on tagakiusat, ta elamisvõimalused on viid viimse viletsuseni ja ta peab ära kandma igasuguseid surveid kõrgemalt poolt. Yhesõnaga — vana bojaaride feodaalsus on muutund kapitalistide feodaalsuseks. Ei ole peaaegu yhtki perekunda kuhu terror poleks oma hävitusega jõudnud.

Poliitilised erakonnad valitsevad Rumeenias vaid selle tõttu, et nad valitsusele sympatiseerivad, järjelikult pole neil ka mingit partei ideaali. Domineerivaist era-

kunnist võiks nimetada — vabameelset, siis kindral Averescu rahvaparteid ja viimaks transsylvaaania rahvuslikku erakonda, kuid nendel pole mingit sidet rahvaga. Yheski teises riigis ei kujuta partei nii ustavat oligarhia teenrit kui Rumeenias. Valimised on kõige kergem asi Rumeenias sellep., et see synnib politsei valve all ja rahvatahtmise avaldamine kõige raskem sellep., et valitsus selle pääle kui vastuhakkamise pääle vaatab. Kui sotsialistid midagi sääli toetavad, siis ainult sellep., et seda valitsus nõuab ja et see nendele täiesti võõras on, mida nimetatakse sotsialismiks. Nii on nad osa võtnud Tsankov-Volkovi terrori valitsusest kaasa aidates repressioonidelle ja hääkskiites lugematuid inimohvreid. Sama poliitikat ajab ka vaimulik seisus, kes rahva poliitilise tragöödia farsiks muudavad. Kas on tarvis mainida, et iga vastaserakond illegaalseks loetakse ja et ainult need parteid on lubat, kes fašismi ja valitseva despootia poliitikat hääkskiidavad? Paljud kysimused lahendetakse lihtsalt täägi ja kuuliga. Kõik see on lubat ja seadusepärane. Rahval pole aga midagi tegemist seaduse ja riigiga.

Ilma yhegi liialduseta võib ytelda et Balkanis vangimajad suuremat osa mängivad kui koolid — nii Vakarešta vangla Rumeenias ja Glavniatša Jugoslaavias. Eelmistel aegadel mõisteti inimesi surma sellep., et ta ketser oli. See on meie meelest hirmus. Kuid Bulgaarias surmati paljuid lihtsast lõbust ja maaniast, vaatamata sugu ja vanaduse pääle. Kuid sest pole kyll: ka mässuliste vara ja sugulased pidid sama saatusele järgnema. Siin on talitet vana barbaarse hyidsõna järele: Vae victis! Õnneks on Balkani valitsejad ka ise täielikeks barbaareks osutund, nende teguviis on niivõrd julm ja jäme, et selle ees isegi keskaeg kahvatama peab.

Kuid arendagem Balkani rahvaste martyroloogium tema saatusliku julmuseni. 1918—1925 aastani tapeti Bessaraabias 18 833 inimest: 1923—1925 a. tehti Rumeenias 150 tuhat surmaotsust, pärast Sofia kiriku õhkulaskmist 5000. Ainult jaanuari kuus tapeti ära 150 inimest. Tatar-Bunar'is tapeti kirikais 89 talupoega, tänaval langesid kuulipilduja tule all 200. Khotini komendant lasi maha lasta korraga 550 inimest, Lom'is uputati korraga 2000

talupoega. Yksikuid iseloomustavaid surmamiisi: Strahimov tapeti tänaval et ta olles advokaat ja rahvasaadik kommunisti kaitseda julges, sama saatuse osaliseks sai ka viimane kommunistliku erakonna esitaja. Rahvasaadik Petko Petkov piinati ja tapeti sellepärast, et ta oli julgend valitsust kritiseerida ja paljastada (Itaalias — Matteoti lugu) jne. jne. Edasi: 1925 maist — augustini oli Bulgaarias 81 p. protsessi kus 3557 inimest süyalustena esinesid. 30 uues protsessis istusid süypingis 2800 inimest; Schumla protsessis — 500, Lom'i — 120, Russe protsessis — 131 ja Haskovo — 300 süyalust! Kuid see pole kõik — surmasaanute ja protsesside arv pole küllalt täielik.

Mida enam valitsus verd valas, seda hullemaks ta ise muutus. Ainult niisugune loom kui Volkov võis omas salajasest sõjaministri käsukirjas kirjutada:

„Sõjaministri salajane käsukiri“. Kõik karnisonid ja väeüksused peavad vahekorra astuma kohalikke valitsuse partei komiteedega, et abinõusid leida talupoegi syndikaadi ja kommunistide vastu võitlemiseks. Kõigepäält tuleb just nende vastu tarvitusele võtta kõige karmimad abinõud. Enne kõike tuleb hävitada intelligents, kui osavamad ja julgemad nende ideede partisanid. Tuleb kokku seadida kiiremas korras sarnaste isikute nimekiri, et oleks võimalik esimesel juhusel tappa nende juhte vaatamata nende syy pääle

Kui mässulised ehk illegaalsed peidavad end mingis hoones, tuleb neid põlema syydata — et säästa valitsuse kulusid — selle asemel, et neid tormijooksuga vallutada.

Väeüksusi varustada petrooleumi pritsidega majade ülevalamiseks . . . jne. jne.

Kui meie mahalaskmistega leppida võime, siis kutsub sarnane tooruse apoteoos meis esile kättemaksu.

Bulgaarias on läind valitsus viimase absurdini. Ta on saand psykopaatide ja maaniat kannatavate inimeste ajusynnituste produktiks.

Maa, kus Vrangeli sõdurid ja ohvitserid omavoli järele talitavad, kus pääle 8000 Vrangellase 4000 kasakat oma tsaaririigi ideed hellitavad, ainult sarnane maa võib ylistada leitn. Moraescut kui kangelast,

kes sadandeid töölisi piinasurma saatnud, naiti ja lapsi vägistand. Teised abinõud vastaste taltsutamiseks on Balkanil — piinamised, kauaegsed arestid ja varanduse konfiskatsioon. Rumeenia, Jugoslaavia ja Bulgaaria on ylesleidnud vanad inkviitsiooni piinamisviisid — pekmine kunni minestamiseni, keeva vee kõrva kallamine, hammaste ja kyynte väljarebimine, tuliste nõelte torkimine kyyne ja naha alla, kehaosade ärälõikamine ja vigastamine jne. jne. Ses on elustet kogu keskaja status quo. Keegi Kolarov, kel õnnestus Venemaale põgeneda jutustab:

„Viis inimest on yksteise kylge seot, elav myyr. Neid tapetakse mõõkadega. Kask on ant; mitte puua. Tapmine kylma sõjariistaga“. Varnas on politsei ylekuulamismissaali ylessäet kolm automootorit syydlaste kisa sumbutamiseks, Belgradis oli tarvitusel tuleproov. Ykski asi pole ajand syydlasi niisugusele meeleheitele kui piinamine: paljud on lõpetand elu enesetapmisega.

Poliitiline politsei on aga veel yleleilikum: tapmisi on motiveerit tihti: põgenemisel mahalast, tapet kellegi tundmatu poolt jne.

Yks asi, mis veel Balkanis iseloomulik, on vale syydistused vale dokumentide abil: praktiline ja hädaohutu valitsuse autoriiteedile . . .

Sarnane despootia kui Balkanil, pole tagasi pörkand yhestki roimast: ta on oma sanktsiooni saand verest ja vägivallast. Kõik despoodid on vägivaldsed, kuid Balkani omad on veel pääle selle ka maanilised.

Nad pole luband yhtki toetust poliitilistele ohvritelle: nii jäi kadunuks Ameerikast saadet 9000 dollarit ja inglise naiseltsi toetused, mis hädakannatajaille kättetoimetamata jäeti.

Läheme veel kord Balkani rahvaste surma faktidest ta traagilise elu juurde. Sellal kui tuhanded hulgad vangimajade pimeduses koltuvad ja piinlevad on teised tuhanded jumalaga jätma pidand oma kodumaaga väljarännates kaugemalle õudsest vampiiride maalt. Vaene rahvas, palju ohvreid on ta pidand tooma elu reaalselle mängule! Läind aastal emigreerus Thraakiast 69000 inimest, neist suri viletsusse ja nälga 21000 inimest. 1922 a. saadeti Thraakiast saartele 2000 perekunda, millisest arvust maha

kärvas 3000 inimest! Ungaris on Transylvaniast 150.000 põgenikku, kes sõjalisel terrorile on eelistanud nälja ja viletsuse.

Läind aastal emigreerus yhisriikidesse 2361 inimest, Kanaadasse 1909, 537 — Argentiinasse, 14661 Brasiiliasse ja 1.825 inimest Palestiinasse.

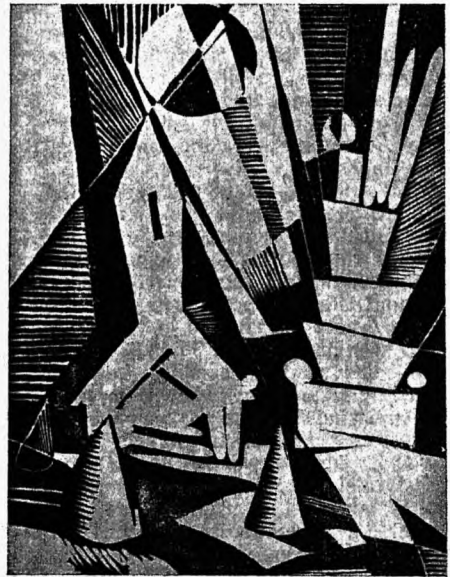
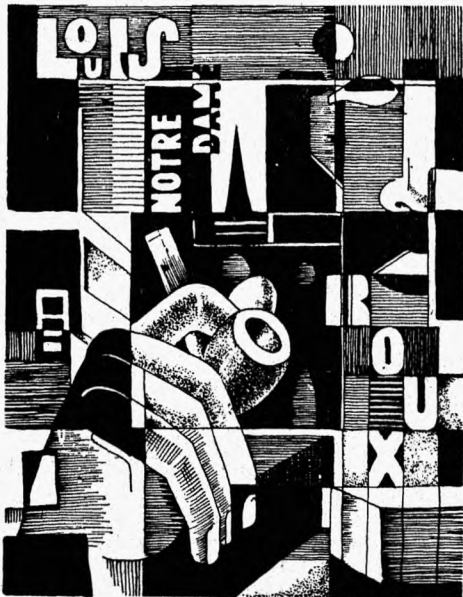
Sama kurb kui Balkani rahvaste elugi on ta vaimuelu, mille umber tundub mingi yksindus ja paine. Milliste madalusteni on jõudnud reaktsioon Rumeenias ja Bulgaarias näitavad ta väljaastumised vaimutegelaste vastu. Mis jääb sääl kirjanikul yle, kui poeet Geo Milevi juba yhe poemi pärast surma mõisteti. Bolševismi hädaoht on sääl nii suur et isegi sellevaimuliste ajakirjade lugemist rängalt karistatakse. Kurb vaatepilt avaneb meile: kõik väärtused, mis inimese vabaks kodanikuks teevad: sõna — tryki — mõtte-vabadus, millesse nii palju ustakse, on valge terrori ajaloos läbi kriipsutat. See metsik ja toores kord Balkanil lõikab läbi iga progressi ja parema elu tendentsi. See terror ulatub syytuimate asjadeni; siin peegeldub kogu valge terrori ja fašismi tõelikkus! . . .

Faktid muutuvad otse kinolisteks. Kahtlus sarnasel tingimusel võib olla ainult eksituseks.

Ma ei hakka liialdama. Noorsoo Kom-

unistlik Organisationsioon Bulgaarias kuulutati väljaspoole seadust, liikmed arreteeriti ehk tapeti ära. Tehes seda andis valitsus teiselt poolt täieliku voli fašistlikele ja antisemiitlikele noorsoo yhingule. Veel: Sofias nõudis prokuröör 16 aastastelle kooliõpilastele surmanuhtlust — just nagu kaotaks seadus selle otsuseta oma autori-teedi! 3500 liikmeline Õpet. liit suleti, asutaja Ivanov piinati surnuks — mis on tegemist Tsankovil inimestega! — Esitet faktidega pole veel kõik öeldud. Valitsus kes oma psysivust verrega põhjendab teeb põrguks ka nende elu, kes vanglasis istuvad. Ma ei taha faktide toomisega pikendada; (laiemalt vaata H. Barbusse'i raamatust „Les bourreaux“). Valge terror on saand hukatuseks kogu Balkani proletariaadile. Kuid rahva hukatuses peitub ta endahäving.

Inimsõbraliste vaimutegelaste poolt on ellu kutsut Balkani terrori ohvrite kaitseks kaitseseltsid (Les Comités de Defense), kes yheltpoolt Euroopa teadvust äratada katsuvad valgustades Balkani asja ja yheskutsudes kõiki valge terrori vastu, teiselt poolt on nende sihiks: maapagulaste ja poliitiliste vangide täieliku amnestia nõutamine. Sarnane osa on mängida olnud ka H. Barbusse'il Balkani rahvaste lootusetus tragöödias.

Soome orientatsioon.

*Kord kurat tegi yle mere silda,
kuid seegi pooleli jäi kukega,
kui pillas sylest ärevil ta
kõik kaljurahnud rutuga
ja kukkus ise põrgu põhja.*

*Kui meistergi ei võitnud aja painet,
kas sellid enamat siis suudavad?
kas ajaloo suurt vastulainet
nad sõnadega (!) muudavad
või targutavad tyhja-tähja?*

*Kas tõrga täidab lahe laia vahet
vaid sõnapuru syletäis?
kas aitab, et on ainult tahet,
kui materjalist (!) puudu näis,
et silda yldse ehitada?*

*Kui kahe vaimulaadi vahel mustub
synk kuristik veel sygavam kui laht,
siis ylepääsu lootus kustub,
siis sillaks aate hajuv vaht
ja tuleb minna — erirada!*

Helsingi, lihavõtted 1925.

Noorpõlve eneseavaldusi.

K. N. K. pääkoosolek

peeti Tartus, 5. det. 1. a. Päevakorras oli rida tähtsaid kysimusi, nagu tegevuskava (eriti ajakirja kysimus), põhimõtete muutmine, maa-alaliste osakundade kodukord jne.

Koosoleku juhatajana toimusid Selma Perv ja N. Andresen, sekretäridena R. Viedebaum ja E. Habenichts.

Võeti vastu umbes 30 uut tegevliiget.

Põhimõtete muutmine jäeti järgnevaiks süvi-konverentsiks, sest piirat aeg ei luband põhimõttelisi vaidlusi, päälegi polnud koos kyllaldane arv liikmeid. Järgnev pääkoosolek oleks pyhendet täielikult põhimõtete muutmisele.

Võeti vastu maa-alaliste osakundade kodukord, mille järele kogu Koondis jaguneb osakunniks yldiseid asju ajava keskjuhatusega Tartus. Osakundade systeemi tarvituselevõtu on põhjustand Tallinna osakunna asutamine.

Otsusteti 1927. aastas hakata andma välja suuremat kirjandus-kunstilist ja kultuurpoliitilist ajakirja sennise „Uudismaa“ asemel. Ajakirja nime asi jäeti lahtiseks.

Kuulati ära aruanded juhatuselt, „Uudismaalt“ ja Tallinna osakunnalt.

Uude, keskjuhatusse, valiti O. Loorits, K. Freiberg, Selma Perv, A. Antson, L. Leeman,

N. Andresen, A. Elango, kandidaatideks A. Palm ja A. Marmor.

Koosolek jättis kõigiti asjaliku töökoosoleku mulje.

Õhtul samus ruumes peeti avalik kõnekoosolek, mis oli tõmmand kokku täie saali. Kõnelesid: A. Kirikal: Demokraatiast; N. Andresen: Kunst teelahkmel ja Dr. O. Loorits: Kaitse-liitlik ilmavaade. Ettekandeid kuulati huviga ja nähtavasti nad rahuldasi kuulajaid.

Noorsotsialistlik liikumine Eestis.

Kuna tööliikumine Eestis yldse on juurdumatta, viimaste aastate sündumuste tõttu peaaegu hävitet, sotsialistlik partei, mis kyll omab pinda, ometi ei ole saand teha kuigi suurt organiseerimistööd, siis loomulikult ka sotsialistlik noorsooliikumine on alles noor. On yksikuid sotsialistlikke noorte yhinguid ja noorte seksstioone parteiyhingute juures, kuid ikkagi see liikumine piirdub alles sadade liigetega.

Noorsotsialistliku liikumise elustamises tähtsal kohal seisab I Noorsotsialistide päev, mis peeti 1. a. 30. novembril Tallinnas. Oli süm-paatlik näha töötavat sel päeval kõrvuti noori

töölisi, vaimutöölisi ja õppivaid noori. Tähelepanu äratas K. Freibergi referaat noorsotsialistide osast sotsialismi arendamises, milles püsitas põhimõtte: nii sotsialismi teooria kui praktika peab muganema uutele aegadele, ja see ümberkorralduse töös on tähtis just praeguse noore põlve osa. Läbirääkimistel toonitati eriti värske vere tarvidust sotsialistlikku parteisse, suuremat vahetegemise tarvidust tööliklassi ja kodanluse vahel võimalikult kõrgis eluavalduisus jne.

Samal päeval järgnend konverentsil valiti Noorsotsialistliku Liidu keskjuhatus, mis peab õieti organiseerima liikumise uutele alustele. Keskjuhatusse valiti A. Marmor, N. Andresen, R. Saving, K. Freiberg, J. Rummo, E. Sakkeus ja M. Mikhelson. Keskjuhatus on jõudnud senni mõndagi teha noorsotsialistlike ühingu võrgu loomiseks ja eriti selle töölerakendamises.

Liidu häälekandjana ilmub kuukiri „Rynnak“, mis on samal ajal ainukene puht-sotsialistlik ajakiri Eestis. „Rynnaku“ esimene number ilmus novembris. Ta on avaldand üldiseid teoreetilisi artikleid, tutvustand lugejaid välispoliitika, kuid eestkätt on jõudnud pöörduda oma terava otsa kaitseliidu, militarismi ja tagurilise rahvusluse vastu.

Koolinoorsoo Keskliidu pinnakatsumisest Tallinnas.

Koolinoorsoo Keskliidus on hakat otsima teid, kuidas luua endale kindel kants Tallinna. Alguses katsuti õne Hõimuyhingu asutamisega. Saadeti kohale agitaatorid Kanarik ja Reisner, kellest esimene püüdis kasutada Tallinna noorte arvatavat teadmattust esinendes pika ylevaatega meie noorsooliikumise ajaloost, kus eriti kriipsutati alla „teatava kosmopolitliku kildkunna“ lõhkumispüüdeid. Nyd see kildkund olevat asutand K. N. K. ja praktiseerivat veelgi niisuguste mustade võtete tarvitamist, mille eest K. Keskliit ei võta teda kohtulikule vastutusele ainult puhta helduse pärast. Kõneldi ka Keskliidu viimsest kongressist, kus K. N. K. liikmed jällegi olevat esi-

nend väga „kuritahtlikult“. Kui aga lisaks sellele mustamisele taheti minna mööda tallinlaste asutet Hõimuyhingu, keskliitlased lihtsalt naerdi välja.

Katsuti nyd kollitada koolivalitsust ja haridusministeeriumi mitmesuguste tondijuttudega. Nähtavasti K. Keskliidus peetakse kohaseimaks võitlusabinõuks salakaebusi ja surveavaldusi direktorite kaudu. Teatakse kõnelda, et isegi noorsoo karskuskongressi ärakeelamine mõnesuguses ühenduses seisab Kanariku sagedaste viisitidega Tallinna!

Yks näide poliitilisest eetikast Inglismaal.

Oxfordi ylikooli vizekantsler oli umb. aasta tagasi saand teada, et kaks selle ylikooli yliõpilast on yhenduses kommunistliku erakunnaga ja teevad sellelhihilit kihutustööd teiste keskel. Ta pani neile ette kas ylikoolist lahkuda või järgmisesisulisele paberille alla kirjutada:

„Mina töotan käesolevaga, et niikaua kui ma olen Oxfordi ylik. kodanik, ei ole mingis ei otsekoheses ega kaudses yhenduses mingi kommunistliku org-iga ega pyya propageerida kommunistlike ideid ei otsekohe ega kaudselt.“

Kumbki kirjutas mainit paberille alla. Kui Oxfordi mõjukaim yliõpilaskoondis — Oxford Union Society — sellest teada sai, esines ta kindla protestiga sarnase südametunnistusevabaduse kitsendamise vastu. Hääletamisel oli protesti poolt 215 ja vastu ainult 92 häält. Kuna protesti vastu olijad otsusega rahule ei jäänd, võeti ette, arvesse võttes hääletamisest osavõtnute vähesust, uus yldine hääletus, kus protesti poolt anti 367 ja vastu 403 häält. Nii langes protest kyll väikese häälteenamusega ära, kuid tema poolt hääletanute suur arv näitab ometi, kui tõsiselt sääl arvestetakse poliitiliste vabadustega ja kui kõrgele sääl poliitiline eetika arenend. Seejuures olgu tähendet, et Oxfordi yliõpilaskunda keegi ei saa syydistada mingis pahempoolsuses, vaid ta just oma konservatiivsusega on kuulus yle ilma.

Mis ytleksid selle kohta meie inglismaaasutajad? Enne kõike aga meie yliõpilaskunna juhid?

Luukamber.

Õndsad on need, kes vaimust vaesed! ...

Yheks väga huvitavaks võitlusabinõuks, millega praegu KNK. vastu sõditakse, on igasugu „tondijuttude“ levitamine tema, kui organisatsiooni, ja ta yksikute liigete kohta. Seejuures jäetakse tähelepanemata, kui naiivid need jutud on ja et peab olema tõesti vaimust äärmiselt vaene, et neist yhte sajandikkugi uskuda. Toome mõningad näited.

Läind aastal teadis yks igale koolijätsile tntu nimega Tartu pedagoog kindlasti tõen-

dada, et KNK. „Moskva summadega“ tegutsevat. Vististi arvas tähendet härra, et need „Moskva summad“ puha kuluvad kaitsepolitsei äraostmiseks, sest miks see siis muidu neid KNK'lasti kinni ei nabi ja miks nad muidu endi äärmiselt piifat väljaminekute juures liikmeid peavad koormama kõrgete maksudega. Kuid — väide leidis uskujaid isegi nende hulgas, kes ise end vaimliselt ysna normaalseks peavad! ...

Natukene varem jättis yks yliõpilasorganisatsioon liikmeks vastu võtmata inimese, põhjendusega, et kaitsepolitseis (!) tema kohta

andmeid olla, nagu oleks ta 1919. a. Eesti sõjaväes mitte kyllalt riigustavalt esinend. Mis aitas, et vastuvaidlematult kindlaks tehti, et tähendat isik 1919. a. oli alles 13 aastane ega yldse mingisuguses sõjaväes kunagi teenind pole!

Viimasel koolinoorsoo kongressil kinnitas üks referent (päälegi „aumees“) et eesti noorsooliikumise eesotsas olnud praegu KNK'sse kuuluvaid isikuid, kes „seisnud enamlaste teenistuses ja hoidnud kõrvale vabadussõjast“. Kui kysiti, kes need sarnased riigi äraandjad on ja milliste andmetega referent oma väidet põhjendab, puges ta aralt nurgataha, jäädes vastuse täiesti võlgu. Nähtavasti oli siin taas tegemist yhe ammu ärakulund „tondijutu“ ymbereitamisega mille pärast mitugi meest juba aukohtus jäänd hätta.

Alles hiljuti on üks kaitseliidus vastutaval kohal seisev isik tõendand ühe Tallinnas asuva KNK liikme kohta, et see 1919. a. olnud enamlaste kommissaariks, seejuures unustades taas, et kõnealune 1919. a. polnud veel 13 aastane! Tõesti kanged mehed need KNK'lased endi vastaste silmis — juba 13 aastastena kõlbavad kommissaari kohtadelle. Mis veel siis, kui nad korra poole vanemaks saavad! KNK'lased ise aga peavad suurima kurvastusega tõdema, et nad sarnasteks vägitegudeks

on liiga tavalised inimesed. Aga pole viga — hää, et vähemalt vastades meist seda usuvad! Meie meist igatahes kyll nii hääs arvamises olla ei saa, nähes, kuidas nad isegi 50—60 aastastena meiega otsekohesesse ja ausasse võitlusse astuda ei julge, vaid igasuguseid nurgataguseid võtteid tarvitavad.

Yhe „noorsooliikumise ideoloogi“ kurb saatus.

Juba paaril korral on „Uudismaas“ olnud juttu omast kohast „kuulsaks“ saand Eddy Jyrissonist, omaaegsest koolinoorsoo spordiliidu suurtegelasest, kes mainit liidu hinguselle minnes siirdus koolinoorsoo keskliidu „ideoloogiks“, figureerides viimase kongressi kavas referendina teemidelle „Meie koolinoorsoo rahvuspoliitilisest meelsusest“ ning „Noored ja kehakultuur“, siiski paremaks pidades kongressile isiklikult mitte ilmuda. Eriti ilmekalt väljendas ta end „Päevalehes“ neil kordadel, kui tarvis oli „Uudismaale“ või KNK'le kallale tungida. Nyud on tähendat „ideoloogi“ taband kurb saatus: vabariigi kohus on ta mõistnud mitte just väga lyhikeseks ajaks „kroonu korterisse“ vee-leiva pääle — „teenete“ eest, mis pole teps mitte „rahvuslikud“, vaid lõhnavad ysnä kriminaalselt.

Toimetuse poolt.

Käesolev number ilmub nii suure hiljaksjäämisega, mida toimetus lahkesti vabandada palub, pääasjalikult seepärast, et otstarbekohaseks ei peetud aastakäigu viimast numbert enne välja lasta, kunni selgund pole ajakirja edaspidine saatus. Kuna nüüd lõpulikult otsustet on 1927. a. teisel poolel välja andma hakata uut kirjanduslikku ja kultuurpoliitilist ajakirja (4 k. aastas à 48 lhk.), katkestab „Uudismaa“

enda ilmumise — kas ajutiseks või jäädavalt selgub edaspidi. Tellijale, kes raha 1927 a. pääle äravasaatnud, saadetakse „Uud.“ asemel uus ajakiri kui nad kuni 15. märtsini teistsugust soovi pole avaldand.

„Uud.“ kokkukõidet aastakäike võib edaspidi saada talituse kaudu, hinnaga Mk. 100.

Uue ajakirja ilmumisest ja tellimise tingimist teatatakse edaspidi.

Meie illustratsioonid

käesolevas numbris on Märt Laarmani puulõiked ja joonistused. M. Laarman kuulub eesti noorema kunstipõlve vasemasse tiiba, osutades tugevat tendentsi konstruktivismi suunas ka käesolevate töödega, mis on tekkind mitme aasta kestes.

Kunstinäitustel kõrvuti A. Akbergi, A. Blumenfeldi, H. Olvi ja teistega on äratand suurt tähelepanu.

Vastutav toimet.: dots. Peeter Treiberg.

Tegertoimetus: A. Marmor, J. Lamp, S. Perv, R. Viedebaum ja Fr. Tuglas (iluk. nõuandja).

Väljaandja: Kultuuritahelise Noorpõlve Koondis.

Toimetuse aadr.: Tartu. Postk. 79.